

КРИТИЧНИЙ ІМПЕРАТИВ ГОЛОВАТОГО

Колись один широко відомий у вузьких наукових колах науковець казав, що краєзнавство – це умовний ліс з чагарями і столітніми деревами, а краєзнавці відповідно або хаші чи ж чагарники, або міцний, густий ліс. Погодьмося, що порівняння більш ніж промовисте.

Знання про рідний край – краєзнавство – з німецької *die Landeskunde*, з польської *krajoznawstwo* – це особлива галузь сучасної історичної науки, яка надає великої ваги місцевим подіям, фактам та їхнім інтерпретаціям (або тим, які вважаються історичними). Одне з джерел такого світогляду – місцева людність, генетична пам'ять якої розповідає про плинність історичного часу, місце людини в локальній історії тощо. Друге джерело – глибоке внутрішнє переконання, що саме місцеві люди і похідні від них події творять велетенську палітру соціальних і культурних відносин моєї Батьківщини, а також у тому, що історія справді має винятковий вплив на формування майбутнього покоління моїх співвітчизників. І перше, і друге джерело на загал суперечливі і складні категорії. В їхній основі – фактичний, емпіричний матеріал, який хоче або підтвердження, або спростування. Іншого – просто не дано. Така-бо вже місцева, локальна, регіональна і всенаціональна минавшина кожного континенту, кожного народу, кожної людини.

Історики, краєзнавці, а то й просто небайдужі громадяни не дуже давнього за офіційними версіями Станиславова/Івано-Франківська вже намагалися написати літопис міста в межиріччі Бистриць з найдавніших часів до сьогодні, але за браком джерел і фактичного матеріалу він виходив неповний, з багатьма пропусками, помилками та перекрученнями.

Слід визнати, що ретельно вивчати Станиславів почали ще у 40-х рр. XIX ст. (М. Грибович. Історія окружного міста Станиславова в Галичині у 1847 р.). Це дослідження тривало довго й набуло поважних масштабів. Воно завжди відбувалося в різних контекстах: від окремих газетних заміток у міських часописах до наукових статей у крайових журналах і монографій, переважно польською мовою й

москвофільським «язичієм». Звісно, за роки української незалежності з'явилося й декілька книжок про історію міста з чітко маркованим бажанням дати Івано-Франківську «правдиву, базовану на першоджерелах» історію одного з найвідоміших міст «Прикарпаття» (тут маємо вигадку офіційного радянського, а відтак новітнього українського історієписання, яка не має нічого спільного з історичною спадщиною вказаного регіону). Щоправда, більшість такої горелітератури була відверто перелицьована на сучасний манір з тих же таки розвідок польських і вірменських краєзнавців ХІХ – початку ХХ ст., а то й з численними фактичними помилками звичайнісінького перекладу.

До останнього часу офіційне івано-франківське краєзнавство глорифікувало, романтизувало або відверто замовчувало окремі сторінки спільного станіславівсько-івано-франківського минулого. Однак зовсім нефахово і нечесно було б замовчувати як і малопривабливі сторінки історії міста, так і збуджено смакувати їх у стилі «кабінетного» міфотворення. З історичної перспективи ті ж події, що відбувалися або могли відбуватися у старому Станіславові, видаються мені вже суто хрестоматійними. Часова дистанція має властивість згладжувати гострі кути, пом'якшувати враження від власної, часто непривабливої соціальної історії. Це, однак, зовсім не змінює того факту, що історія Станіслава/Івано-Франківська заслуговує на чесних, відвертих і критичних дослідників, героїв нашого часу.

І ці герої існують. Вони поряд. Наші сучасники. Один з них – найвідоміший герой місцевого телебачення, прозваний школярами «Вулиця, вулиця йде», автор і неодмінний ведучий програми «Вулиця» на обласному ТБ «Галичина» – Михайло Головатий.

Цей 64-річний, жвавий, по-молодецькому енергійний чоловік «озвався» краєзнавчими публікаціями не так вже й давно. Можна було б сказати, що його доля – це характерний для українців з «кривавого червоного ХХ віку» набір характеристик. «Західняк», з національно свідомої родини братишівських селян, депортованих до далекого Сибіру, першу освіту здобув ще вдома, а середню та високу – в чужинецьких Білому Ярі й Томську. До рідного краю повернувся лише 1972 року.

І вже тут, вдома, почалася праця – непроста, важка, в дослідженні архівних документів, матеріалів бібліотечних установ, які того часу ще

залишалися під пильним оком відомих органів. Було, вірогідно, тяжко. Треба було формально погоджуватися на вже заготовлені панівним режимом горе-штампи про краєзнавство. Але десь там глибоко в непокірній душі дослідника – прагматика-радіоінженера, романтичній вдачі співака народжувалися ідеї, пізніше реалізовані в місцевих газетах, радіопередачах, окремих публікаціях.

На світанку новітньої української державності М. Головатий – активний учасник національного руху, один з «батьків-засновників» обласної організації НРУ, а відтак – депутат обласної ради першого демократичного скликання. З цього часу й активізується видима діяльність М. Головатого як історика-аматора, краєзнавця, який наполегливо вивчає минуле давнього Станиславова, дещо пізнішого Івано-Франківська, а також людей, які творили його історію. Результат такої праці – понад 150 публікацій у наукових збірниках і періодичних виданнях Івано-Франківщини та України. Сьогодні перові невтомного дослідника належить кілька довідників, путівників, а також книжок у співавторстві. Написані і підготовлені до друку книжки «Давній Станиславів» і «Вулиці Івано-Франківська». У центрі уваги краєзнавця – Станиславів, його історична й культурна спадщина.

Про те, що сучасний Івано-Франківськ, а точніше давній Станиславів – особлива перлина в країні міст – Галичині, написано достатньо. Саме за це мешканці міста інколи називають Івано-Франківськ «малим Львовом», а Львів відповідно «великим Станиславовом». Дехто ще наслідують вважати давній Станиславів «третім у Галичині», на жаль, плутаючи логічний (для австрійського часу) ряд «Львів – Перемишль – Коломия – Тернопіль – Станиславів» на такий собі симбіоз «Краків – Львів – Станиславів». Можна погодитися, що лише після 1921 року, коли окупаційна влада утворила Станиславівське воєводство, місто стало все-таки другим, після Львова.

Як бачимо, поле для здорової дискусії таки існує і, думається, існуватиме ще довго. Однак за всіх можливих і не/можливих перверзій сучасного історико-архітектурно-мистецького мислення час вимагає критичного і подекуди тверезішого ставлення до нашого минулого. А місця для історичних містифікацій, як на мене, вже немає. Зрештою, час позбутися вже засмальцьованих методів квазіпатріотизму й самозакоханості. Це вже справа літератури – рафінованої, з відповідним шармом і стильовою наснагою.

Що ж у цій ситуації каже Головатий? Звичайно, він пише. Пише історію міста-фортеці Потоцьких такою, якою вона й була. Або, можливо, намагається це робити чесно і порядно. Зазвичай описує історичні долі всіх мешканців славного Станиславова, з очевидним наголосом на історії русько-українського міста. Не уникає й розплутувати складні й неоднозначні події з життя польського й жидівського (до 1939 року) Станиславова, його таємниці й курйози. Саме так, бо справжнє місто мусить мати і загадки, і відгадки, і нерозкриті таємниці. Бо саме у цьому й полягають феномен міста і його позитивний міф. А ще існує в творчій уяві краєзнавця «місто у мурах» і «місто поза мурами». Останнє – місто міських нетрів, міської каналізації, підземне місто – не менш важливий складник місцевого краєзнавства, який належить вивчати.

В осерді третьої книжечки із серії «Моє місто» – розвідка М. Головатого в тривимірному сенсі: від есеїв типу «Станиславів 100 років тому» через оповіді про перші модерні технічні нововведення у місті до курйозів і неймовірного в житті міста в межиріччі Бистриць.

В «станиславівському» літописі «від Головатого» допитливий читач знайде оповіді про відкриття нових шкіл, перебудову залізничного двірця, міську забудову, театри, суперечки про міський трамвай, перші електричні вогні й кінематограф, пам'ятник А. Міцкевичеві, відвідини міста І. Франком, переїзд до Станиславова Слуги Божого митрополита А. Шептицького й композитора Д. Січинського, помпезне святкування ювілею цесаря Франца Йосифа, заснування українських товариств, а також соціальні потрясіння в міському середовищі.

Серед героїв автора – власники міста Потоцькі, опришок В. Баюрак, інженер Ю. Лапідський, студент М. Січинський, якийсь М. Нойман, міністр Г. Добруцький, бургомістр З. Стронський, поет М. Гославський, принцеса Гізела, скромний герой Б. Інслер, лікар Б. Овчарський, брати Ясінські, бургомістр І. Камінський, міський будівничий К. Захаріясевич, маляр Т. Єндра та багато інших.

Презентовані читачеві тексти підкреслюють, що Головатий – дослідник критичний, з дипломатичним хистом оборонця власних гіпотез міської історії. Адже свої думки він завжди підсилює джерельним і фактичним матеріалом. Останній він складає як іграшкове «Леґо» у велетенську мозаїку під назвою «Історія Станиславова». Його погляд на минувшину – оригінальний, не позбавлений певної ерудиції і залізної логіки. Чи це стосується подій

понад столітньої давнини, чи неймовірного і смішного в міській історії. Думаю, що на те він і Головатий. Себто чоловік, який розмірковує і вирішує. Такий він уже понад шість десятиліть. Таким, сподіваюся, і буде далі. Без сумновідомих галицьких амбіцій, дрібношляхетського гонору й ура-патріотизму.

Герой цього випуску із серії «Мое місто» – Михайло Головатий як справжній сучасний містянин давньої станиславівської маґдебургії, а нинішнього Івано-Франківська може за правом називатися *Nobilis et Spectabilis Dominus* (Відомий і видатний Пан), критичний імператив якого примушує замислюватися над багатьма проблемами старого і нового Станиславова/Івано-Франківська.

Отож імператив Головатого – серйозний і той, який хвилює, розважливий і цілеспрямований. Історичне краєзнавство Головатого – дужий ліс фактів, спрямованих на пошук дерева істини.

І останнє. Класики, чи пак «патріархи» місцевого краєзнавства – це давно випробуване, віддавна усталене поняття, і зібрання таких класиків могло б бути для одних корисним, для інших, можливо, загальноприйнятним, але ні для кого не було б несподіваним. А сучасники нашого краєзнавства? Це ті малі люди з великої літери, без академічних титулів, котрі мають місце під сонцем істини і які не розчиняються в натовпі новітніх плагіаторів.

Іван Монолатій